

ODZWIERCIEDLENIE INDYWIDUALNYCH POZYTYWNYCH CECH Kobiet w polskich i ukraińskich paremiach

Iryna SZKICKA

*Doktor Habilitowany Nauk Filologicznych, Profesor,
Profesor Katedry Działalności Informacyjnej i Socjokulturowej*

Zachodnioukraiński Uniwersytet Narodowy

11 Lwowska ul., Ternopil

ORCID: 0000-0002-0252-8111

i.shkitska@gmail.com

W artykule przeprowadzono analizę porównawczą sposobów i środków werbalizacji indywidualnych pozytywnych cech przedstawicielek płci żeńskiej na materiale polskich i ukraińskich przysłów i powiedzeń. Ustalono ilościowe proporcje między paremiami, które charakteryzują indywidualne pozytywne i negatywne cechy charakteru kobiet. Poprzez pryzmat jednostek paremiologicznych ukazano poglądy na idealną przedstawicielkę płci żeńskiej w tradycyjnej kulturze polskiej i ukraińskiej.

Z rezultatów badań frazeologiczno-paremiologicznego materiału porównywanych języków wynika, że indywidualne pozytywne charakterystyki kobiet obejmują: pracowitość i gospodarność; cnotliwość i wierność; pokorę, skromność, oszczędność; troskliwość i empatię; przyjazność, dobry charakter, gościnność; umiejętność kochania; mądrość; opiekę nad dziećmi i przywiązanie do domu; mocne zdrowie; małomówność; religijność, szczodrość.

Pracowitość i gospodarność, podkreślające rolę kobiety jako strażniczki domowego ogniska, zostały określone jako dominujące indywidualne pozytywne cechy kobiety w kulturze polskiej i ukraińskiej. Do kolejnej pod względem liczebności reprezentowanej grupy tematycznej paremii, pozytywnie pozycjonujących kobiety, zaliczono polskie i ukraińskie przysłowia i powiedzenia oznaczające kobiecą cnotliwość i wierność. Kobieca troskliwość, emocjonalność i zdolność do empatii również zostały ukazane jako znaczące cechy kobiece, co znalazło odzwierciedlenie w materiale frazeologiczno-paremiologicznym obu porównywanych języków.

Paremie, pozytywnie charakteryzujące zdolności umysłowe poszczególnych przedstawicielek płci żeńskiej, świadczą o uznaniu intelektualnych kompetencji kobiet w tradycyjnym społeczeństwie polskim i ukraińskim. Ustalono, iż polskie przysłowia i powiedzenia w większym stopniu akcentują cnotliwość, wierność, uległość i skromność kobiet, odzwierciedlając bardziej konserwatywne wartości, natomiast w ukraińskich paremiach podkreślane są troskliwość, empatia, gościnność i szczodrość przedstawicielek płci żeńskiej, co pozwala mówić o otwartym i emocjonalnym obrazie kobiety w kulturze ukraińskiej.

Słowa kluczowe: paremie, przysłowia i powiedzenia o kobietach, indywidualne pozytywne cechy, środki werbalizacji, tradycyjne społeczeństwo, język polski, język ukraiński, lingwistyka kontrastywna, kategoria oceny, kultura.

REFLECTION OF INDIVIDUAL POSITIVE TRAITS OF WOMEN IN POLISH AND UKRAINIAN PAREMIAS

Iryna SHKITSKA

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Information and Sociocultural Activities
West Ukrainian National University
11 Lvivska str., Ternopil
ORCID: 0000-0002-0252-8111
i.shkitska@gmail.com*

The article undertakes a comparative analysis of the means and modes of verbalising individual positive attributes of female representatives, based on Polish and Ukrainian proverbs and sayings. The author has ascertained the quantitative ratio between paremias that mark individual positive and negative character traits of women. Through the prism of paremiological units, the article elucidates the perspectives on the ideal female representative within traditional Polish and Ukrainian cultures.

The findings of the study of the paremiological material of the compared languages indicate that individual positive characteristics of women encompass industriousness and domesticity; chastity and fidelity; submissiveness, modesty, thriftiness; care and empathy; amiability, good disposition, hospitality; the capacity for love; wisdom; childcare and attachment to the home; robust health; taciturnity; religiosity, and generosity.

Diligence and thrift, underscoring the woman's role as the guardian of the domestic hearth, are identified as dominant individual positive traits of women in Polish and Ukrainian cultures. The next most quantitatively represented thematic group of paremias positively portraying women encompasses Polish and Ukrainian proverbs and sayings denoting female chastity and fidelity. Furthermore, feminine caregiving, emotionality, and the capacity for empathy are depicted as significant female characteristics, a reflection of which is found in the paremiological material of both languages under comparison.

Paremiological units that positively characterise the intellectual capabilities of individual female representatives indicate a recognition of women's cognitive abilities within traditional Polish and Ukrainian society. It has been determined that Polish proverbs and sayings predominantly emphasise the chastity, fidelity, submissiveness, and modesty of females, reflecting more conservative values. In contrast, Ukrainian paremiological units underscore the nurturing nature, empathy, hospitality, and generosity of female representatives, allowing for the conceptualisation of a more open and emotionally expressive image of women in Ukrainian culture.

Key words: paremiology, proverbs and sayings about women, individual positive traits, means of verbalisation, traditional society, Polish language, Ukrainian language, contrastive linguistics, category of evaluation, culture.

ВІДОБРАЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПОЗИТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЖІНОК У ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Ірина Шкіцька

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0002-0252-8111
i.shkitska@gmail.com*

У статті здійснено порівняльну характеристику способів і засобів вербалізації індивідуальних позитивних рис представниць жіночої статі на матеріалі польських та українських прислів'їв і приказок. З'ясовано кількісне співвідношення між пареміями, що маркують індивідуальні позитивні та негативні риси характеру жінок. Крізь призму паремійних одиниць показано погляди на ідеальну представницю жіночої статі в традиційній польській та українській культурах.

За результатами дослідження фразеологічно-паремійного матеріалу порівнюваних мов індивідуальні позитивні характеристики жінок становлять працьовитість і господарність; цнотливість та вірність; покірність, скромність, ощадливість; турботливість і емпатія; приязність, гарний характер, гостинність; уміння кохати; мудрість; опіка над дітьми і прив'язаність до дому; міцне здоров'я; мовчазність; релігійність, щедрість.

Працьовитість і господарність, що підкреслюють роль жінки як хранительки домашнього вогнища, визначено як домінантні індивідуальні позитивні риси жінки в польській та українській культурах. До наступної за кількісною репрезентованістю тематичної групи паремій, що позитивно позиціонують жінок, віднесено польські й українські прислів'я та приказки на позначення жіночої цнотливості та вірності. Жіночу турботливість, емоційність і здатність до емпатії також показано як значущі жіночі риси, що знайшло відображення у фразеологічно-паремійному матеріалі обох порівнюваних мов.

Паремії, які позитивно характеризують розумові здібності окремих представниць жіночої статі, свідчать про визнання розумових здібностей жінок у традиційному польському та українському суспільстві. Визначено, що польські прислів'я та приказки більшою мірою акцентують увагу на цнотливості, вірності, покірності та скромності осіб жіночої статі, відображають більш консервативні цінності, натомість в українських пареміях підкреслено турботливість, емпатію,

гостинність і щедрість представниць жіночої статі, що дає змогу говорити про відкритий та емоційний образ жінки в українській культурі.

Ключові слова: *паремії, прислів'я та приказки про жінок, індивідуальні позитивні риси, засоби вербалізації, традиційне суспільство, польська мова, українська мова, порівняльно-зіставна лінгвістика, категорія оцінки, культура.*

Wprowadzenie do problematyki. Jednym z kierunków rozwoju współczesnego językoznawstwa jest wzrost zainteresowania lingwistów przejawami genderu w języku (zob. np. [4; 2; 13; 10; 7]). W ciągu ostatnich dekad pojawiła się znacząca liczba opracowań naukowych, które analizują specyfikę werbalizacji stereotypów dotyczących przedstawicieli płci męskiej a żeńskiej na materiale frazeologicznym i paremiologicznym różnych języków [1; 9; 3; 6; 11; 5; 14 i in.]. Jednakże, pomimo bogatego dorobku w zakresie badania językowej reprezentacji obrazu kobiety w kulturach tradycyjnych, obserwujemy brak komparatystycznych analiz poświęconych werbalizacji cech osobowości kobiet w polskich i ukraińskich przysłowiach i powiedzeniach. To determinuje aktualność naszego badania, którego **celem** jest przeprowadzenie porównawczej charakterystyki sposobów i środków werbalizacji indywidualnych pozytywnych cech przedstawielek płci żeńskiej w polskich i ukraińskich paremiach.

Wykład głównego materiału badawczego. W frazeologii znajduje odzwierciedlenie część «systemu stereotypowych i prototypowych wyobrażeń oraz ocen pewnego socjum, oznaczonych znakowo, i którymi kieruje się człowiek w swojej działalności (prawdopodobnie, które kierują człowiekiem)» [12, s. 32]. Bogactwo frazeologiczno-paremiologiczne narodu jest kluczem do zrozumienia prototypowych obrazów obiektów, zjawisk, procesów, symboli, które mają narodowo-kulturowe zabarwienie.

W każdym społeczeństwie istnieją wyobrażenia o idealnym człowieku, co znajduje odzwierciedlenie w kulturze, obyczajach i tradycjach ludowych. Niemniej jednak, zarówno w polskich, jak i ukraińskich paremiach przedstawiona jest myśl o nierealności istnienia idealnej kobiety: Konia i niewiasty trudno dostać ze wszystkimi cnotami (Adalberg, s. 219); Trudno z wszystkimi o konia przymioty, I o niewiastę tak przybraną w cnoty (tamże); *Отпусти, Боже, гріха в кого жінка лиха: і моя недобра* (Номис, s. 188).

Niezależnie od istniejących stereotypów i ogólnego wyobrażenia o kobiecej naturze, które jaskrawo reprezentują przysłowia Niewiasta jedna jako druga (Adalberg, s. 339); Po ciemku wszystkie kury szare (tamże, s. 253), *У кожної Олени сережечки зелені* (Номис, s. 118); *Такої ласки найду і в Параски* (Плав'юк, 1946, s. 179), frazeologiczno-paremiologiczny materiał języka polskiego i ukraińskiego zawiera przykłady, które niwelują stereotypowe podejście do kobiet, broniąc opinii, że wszystkie kobiety są różne, każda ma swoje usposobienie, mocne i słabe strony oraz swój los: Nie każda kura czubata (Adalberg, s. 253); *Жінка жінці не рівна* (Плав'юк, 1946, s. 125); *Не кожна Настя має однаке щастя* (tamże, s. 217).

W konsekwencji, preferencje mężczyzn dotyczące kobiet również są zróżnicowane: *Kto ładniejszej nie widział, bodaj temu oczy wylazły* (Adalberg, s. 270); *Niema nad rybę*

lininę, nad mięso świninę, nad jagodę śliwkę, nad Marysię dziewczkę (tamże, s. 289); *Żony nikomu nie raj, sługi nie stręcz, panom pieniędzy nie pożyczaj* (tamże, s. 654); *Co kto lubi, a ja Zosię* (tamże, s. 267); *Jeden ślubi Kaśkę, drugi Maryśkę* (tamże, s. 201); *За Тетяну сто кін дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю п'ятака, бо вона вже не така* (Номис, s. 256); *Хто до кого, а я до Параски* (tamże, s. 196); *Один любить пона, другий попадю, а третій попову дочку* (Плав'юк, 1946, s. 189); *Не дам за Олену і кітку луплену* (tamże, s. 234).

W paremiach kobiety przedstawiane są przeważnie negatywnie [7, s. 150]. Materiał frazeologiczno-paremiologiczny języka polskiego i ukraińskiego również w większym stopniu odzwierciedla negatywne cechy osób płci żeńskiej, co wiąże się z postrzeganiem pozytywności jako normy. Rozważmy i porównajmy indywidualne pozytywne cechy kobiet, odzwierciedlone w polskich i ukraińskich przysłowiach i powiedzeniach.

Ogólną aprobatywną ocenę osoby płci żeńskiej znajdujemy w ukraińskich paremiach *Добра жінка мужу своєму вінець, а зла кінець* (Номис, s. 187); *Добра жінка і лихого чоловіка направить* (Плав'юк, 1946, s. 125); *Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати* (tamże, s. 127).

Najliczniejszą grupę przysłów i powiedzeń, pozytywnie opisujących indywidualne cechy kobiet, stanowią paremie oznaczające **pracowitość**. Grupa ta obejmuje 25% wszystkich paremii pozytywnie pozycjonujących osoby płci żeńskiej¹. Przy czym, w obrębie tej grupy na polskie paremie przypada 29%, a na ukraińskie – 71%. Na przykład: *Dobra gospodyni – dom wesółym czyni* (Przysłowia polskie); *Dobra gospodyni та завжди pełно в скрині* (Adalberg, s. 154); *Не люблю тебе, Тацю, але твою працю* (Плав'юк, 1946, s. 189); *У хаті її, як у віночку, хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка* (Номис, s. 209); *Собака загавка, а баба й з печі пурне* (що чепурненько в неї в хаті) (tamże, s. 194); *Знає Марта по чому крупів кварта* (Плав'юк, 1946, s. 197); *Сподобав собі Олену коло лєну* (tamże, s. 234).

Środkami werbalizacji kobiecej pracowitości w polskich paremiach są rzeczowniki *gospodyni, gosposia, kucharka*; czasowniki *robić / zarobić*: *Dobra **gospodyni** z wody mleko czyni* (Adalberg, s. 154); *Każda Zosia dobra **gosposia*** (tamże, s. 645); *Nie warzy miarka, ale dobra **kucharka*** (tamże, s. 250); *Dobra żona **zarobi** posag doma* (tamże, s. 651).

Od zarania dziejów do obowiązków ukraińskiej kobiety należał dom, ognisko rodzinne, wychowanie dzieci, wyrób odzieży i przygotowywanie posiłków [8, s. 222]. W ukraińskich paremiach na oznaczenie dobrej gospodyni funkcjonują: a) rzeczowniki *господиня, робуха, хазяйка*, przymiotnik *роботяща*: *У доброї **господині** і півень несеться* (УПТП, s. 43); *У доброї **господині** нема ніколи по обіді* (Номис, s. 231); *Радуйся, мати, йде невістка до хати, добра **робуха**, а не цокотуха* (Плав'юк, 1946, s. 273); *У хорошої **хазяйки** хата – то повна чаша* (УПТП, s. 43); ***Хазяйка** на всю губу* (Панасенко, s. 267); ***Роботяща**, як мурашка / бджола* (Пазяк, 2001, s. 21);

b) czasowniki oznaczające czynności: *варити, прясти, дбати* itp.: ***Варила** горох, а дала у трьох* (potrafiła przygotować wartościowe danie kulinarne z minimalnych

¹ Półściowe proporcje rodzajów paremii oznaczających pozytywne cechy charakterystyczne przedstawicielek płci żeńskiej przedstawiono na rysunku.

dostępnych zasobów) (Плав'юк, 1946, s. 34); *Запряла пучками та надбала ручками* (Номис, s. 194); *Так окукобилась, мов та горличка* (stworzyła domowe zacisze) (tamże, s. 208).

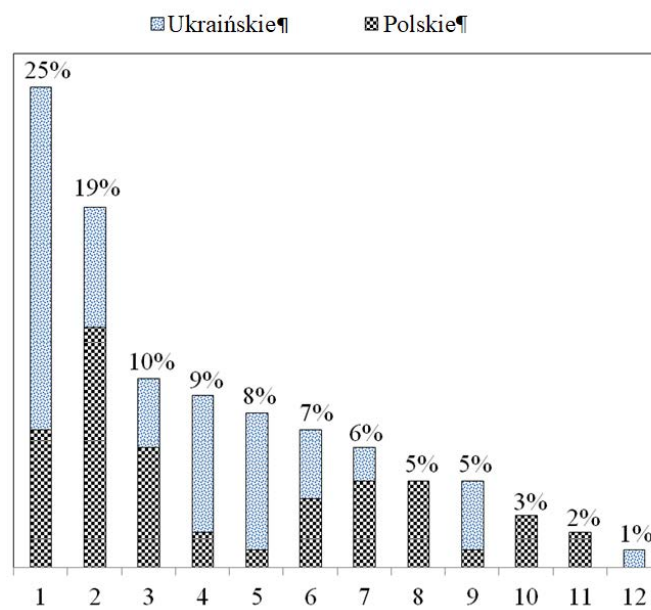

Рис. Репрезентация позитивных характеристик женщин в польских и украинских пословицах 1 – работоспособность, хозяйственность 2 – целомудрие, верность 3 – смиренность, скромность, экономность 4 – заботливость и эмпатия 5 – доброжелательность, добрый характер, гостеприимность 6 – умение любить / сексуальность 7 – мудрость 8 – забота о детях и привязанность к дому 9 – здоровье 10 – скромность 11 – богобоязность 12 – щедрость

Energię przedstawicielki płci żeńskiej opisują powiedzenia *Kręci, jak baba wrzcionem* (Adalberg, s. 241); *Вертиться, як білка* (Пазяк, 2001, s. 150); *Вертиться, як муха в окропі* (tamże, s. 151); *Дівка, як вогонь* (tamże, s. 34); *Хоч чорна, та моторна, а я біла дуже ніжна* (Номис, s. 177).

Powiedzenia *Wstawaj rano, a będzie wiano* (Adalberg, s. 615); *Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шити* (Номис, s. 193); *Якби собака робила, то би взута ходила* (Плав'юк, 1946, s. 282) posiadają charakter pouczający i zachęcają młodzież do pracy.

Szereg polskich i ukraińskich paremii wskazuje, iż bycie dobrą gospodynią jest łatwe, gdy w domu panuje dobrobyt: *Każda gospodyni, kiedy pełno w skrzyni* (Adalberg, s. 154); *Dobra żona, kiedy ma wór pieniędzy, a drugi pszona* (tamże, s. 651); *Mądra Kaśka, gdy pełna faska* (tamże, s. 201); *Gospodyni rządzi się cudnie, gdy ma mąkę w pudle* (tamże, s. 154); *I swinia gospodynia, kiedy w mędlu siedzi* (tamże); *Мудра жона, як є міх шиона ще й корова дійна* (Плав'юк, 1946, s. 126); *Господиня, коли повна скриня* (УПТП, s. 43); *Мудра кума, як є міх шиона, а як нема шиона, то дурна кума* (Плав'юк, 1946, s. 114); *Розумна жона, як є ступа шиона* (Панасенко, s. 38). Jak zauważamy, w społeczeństwie tradycyjnym symbolami dobrobytu były pełna skrzynia, worek z pieniędzmi, worek / stępa kaszy jaglanej lub mąki itp.

Wśród ukraińskich powiedzeń odnajdujemy przykłady, które wyśmiewały nie-mądrych mężczyzn, żywiących nieuzasadnione pretensje wobec swoich żon: *Жінка ледащо, бо не зварить, як нема що* (Плав'юк, 1946, s. 125); *Не гаразд – жінка ледащо: не зварить, не спече, коли нема що* (Номис, s. 75).

Drugą znaczną grupę paremii, w której liczba polskich przykładów dwukrotnie przewyższa ukraińskie (odpowiednio 67% do 33%), stanowią przysłowia i powiedzenia dotyczące kobiecej cnotliwości i wierności (19%). Oznaczeniu tych wartości w polskich paremiach służą:

a) przymiotniki *cnotliwa*, *czysta*, *ochędźna*, *stała*, *wstydliva*, *wierna*: **Cnotliwa** żona – męża korona (Adalberg, s. 651); *Majątek czysty, żona cnotliwa, potomek godny – znak błogosławieństwa* (tamże, s. 282); *Małżeństwo potrzebuje trzech rzeczy: żeby mąż był mądry, żona czysta, dzieci posłuszne* (tamże, s. 284); *Koń ma być cały, pewnych nóg, wolnej gęby; żona trzeźwa, ochędźna, wstydliva; stuga prawdziwy, niepyszny, nie wielomowny* (tamże, s. 221); *Kto chce mieć wierną kochankę, niech wybierze kaliszankę* (tamże, s. 195); *Krakowianki dobre żony i stałe kochanki* (tamże, s. 237);

b) rzeczowniki *cnota*, *ochędźstwo*, *wierność*: *Niewieścia ozdoba – cnota i dobre obyczaje* (Adalberg, s. 339); *Mało mi po wielkim wienie, kiedy cnota wielka w żenie* (tamże, s. 652); *Szczęśliwy na wszą stronę, kto pojmuje z cnotą żonę* (tamże, s. 653); *Panna ochędźstwem, dobry chłop męstwem, doktor nauką mają pięknie stanąć* (tamże, s. 379); *Przy kim żona z wiernością, przy tym ze wczasu zdrowie* (tamże, s. 653).

Semantycznie obciążonymi środkami językowymi w ukraińskich przysłowiach, opisujących niewieścią cnotę, są przymiotniki *вірна*, *учлива* (*уцлива*), czasowniki *закрашати* / *украшати*: *Нема кращого друга, як вірна супруга / подруга* (Пазяк, 2001, s. 65); *Не знайдеш правди над святу простацьку, та вірної дівчини, над дівчину козацьку* (Плав'юк, 1946, s. 263); *Хоч не сильна, аби двір закрасила* (Номис, s. 184); *І воза не возила, та двір украсила* (tamże, s. 186); *Хай буде і сива, аби уцлива* (Плав'юк, 1946, s. 299).

Semantycznie powiązaną z poprzednią jest grupa paremii oznaczających *pokorę* i *skromność* przedstawicielek płci żeńskiej (10%, z czego 64% stanowią przykłady polskie, a 36% – ukraińskie): *Niewieście milczeć przystoi* (Adalberg, s. 339); *Pokorna jak dewotka* (tamże, s. 415); *Dziś je jedną suknią cepli* (tamże, s. 529); *Skromny jak panienka* (tamże, s. 701); *Дівка, як горлиця* (Пазяк, 2001, s. 34); *Тиха, як місяць / телиця* (tamże, s. 83); *Стидливий, як дівчина* (Плав'юк, 1946, s. 323). Jednocześnie przysłowia O odmówioną pannę chciwiej się starają (Adalberg, s. 379) oraz *То дівчина з перцем* (Пазяк, 2001, s. 35) nadają pozytywną charakterystykę kobietom niezależnym i niepokornym.

Troskliwość i *empatia* jako pozytywne cechy charakteru kobiet znajdują odzwierciedlenie w następujących paremiach: *Dobra żona tym się chlubi, że gotuje, co mąż lubi* (Krzyżanowski, 1969, s. 953); *Lublinianka ładna, tkliwa, ale leniwa* (Adalberg, s. 267); *При бабах і смерть солодка* (Dotyczy to obmucia i ubrania zmarłego. – I.Sz.) (Номис, s. 175); *Kołysała baba dziada od poranka do obiadu, nie mogła go ukołysać, kazała mu jajko pisać* (Adalberg, s. 664); *Колисала баба діда від поранку до обіда*

(Плав'юк, 1946, s. 5); *Розсипався б дід, якби баба його не підперезала* (Плав'юк, 1996, s. 233); *Жінка любя, що вела чоловіка з корчми за чуба* (тамże, s. 117); *Як сорочка біла, то й жінка мила* (тамże, s. 257); *Добра жінка краде, та й перед чоловіка кладе* (тамże, s. 125); *Треба покурити, то жінка в дома не буде тужити* (Плав'юк, 1946, s. 176); *М'яко спати, як свекруха / теща постелила* (Пазяк, 2001, s. 58). Niniejsza grupa stanowi 9%, z czego paremie ukraińskie przeważają czterokrotnie nad polskimi, osiągając odpowiednio proporcje 80% do 20%.

Pozytywne cechy charakteru, w szczególności **uprzejmość** i **gościnność** przedstawicielek płci żeńskiej, znajdują swoje odzwierciedlenie w paremiach *Gdzie gospodyni grzeczna, tam wino dobre* (Adalberg, s. 154); *Słodka twarz gospodyni i chrzan gościom w miód zamieni* (тамże); *Молодиця, як тихе літо* (Плав'юк, 1996, s. 174); *Красна пава пером, а жена нравом* (тамże, s. 194); *Привітна, як сонце, що сходить* (Пазяк, 2001, s. 81); *Хоч варила, не варила, аби гаразд говорила* (Номис, s. 158); *Щебече, як ластівка / пташка* (Пазяк, 2001, s. 144); *Якже Гандзю не кохати, як вона вміє брехати* (Плав'юк, 1946, s. 31); *Чи обідала, чи не обідала, аби під відвідала* (тамże, s. 229); *Уміла варити, та вміла давати* (Плав'юк, 1996, s. 273). Stanowią one 8% analizowanego materiału. Wśród nich paremie polskie reprezentowane są w 11%, natomiast ukraińskie – w 89%.

Zdolność kobiet do kochania jest reprezentowana przez zbliżoną liczbę polskich i ukraińskich przysłów. Na przykład: *Białogłowa która po ranu nabożna, u stołu mądra, na pokoju piękne pieścідло, szkoda niq gardzić* (Adalberg, s. 19); *Białogłowa ma być rano nabożna, w dzień pracowita, mądra u stołu, zawsze ochędożna, miła w pokoju* (тамże); *Nie tyle miła, ile przyjemna* (тамże, s. 311); *Nie tak ładna, jak ciężko miła* (тамże, s. 270); *Легідна, як мати рідна* (Пазяк, 2001, s. 80); *Любила так, що в ньому душі не чула* (Номис, s. 181); *Так його любить, же би могла, то би му небо прихилила* (Пазяк, 2001, s. 50); *Ніжна дівчина, мов та ясочка* (тамże, s. 35). Na tę grupę przypada 7% ogólnej liczby paremii, które charakteryzują pozytywne cechy przedstawicielek płci żeńskiej. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż aluzje do seksualności jako pozytywnej charakterystyki kobiety są reprezentowane wyłącznie w polskich paremiach.

Mądrość jako pozytywną cechę charakteru jednostki płci żeńskiej opisują następujące paremie: *Kędy sam głupi, a zaś mądra ona – tam niech mąż zonq, mężem będzie żona* (Adalberg, s. 296); *Ona nie z tych gęsi, co dziobem drzwi otwierają* (T. j. ona nie taka głupia, nie taka naiwna, jak inne) (тамże, s. 136); *Pani Daradzkiej córeczka (łatwo sobie radząca)* (тамże, s. 90); *Nie z Modlinam / Nie Modlińskam* (тамże, s. 316); *Nie wójtowska córka, a gada do rzeczy* (тамże, s. 72); *He вітова дочка, та до печі говорить* (Панасенко, s. 348); *Розумна жінка чоловіка з біди вирятує, а дурна ще втовмачить* (Плав'юк, 1996, s. 118). Grupa ta stanowi 6%. W jej obrębie udział polskich przykładów jest dwukrotnie wyższy od udziału przykładów ukraińskich (odpowiednio 71% do 29%).

Jasno wyrażona **troska o dzieci i przywiązanie do domu** znajdują swoje odzwierciedlenie w polskich paremiach *Żebyś była dobra żona, siedziałabyś z dziećmi doma*;

żebyś był dobry mąż, naprawiłbyś w literki wóz (W literki – w drabinki) (Adalberg, s. 709); *Kotka i żona niech siedzi doma* (tamże, s. 231); *Kotki i kobiety w domu siedzieć powinny* (tamże, s. 231); *Niewieście siedzieć doma przystoi* (tamże, s. 339). Na tę grupę przypada 5% przykładów, z których wszystkie są polskie. Należy zwrócić uwagę, iż ukraińskie przysłowie *Сидить дома, як монашка в келії* (Пазяк, 2001, s. 198) posiada negatywną konotację.

Odniesienia do zdrowia kobiety w większym stopniu znajdują odzwierciedlenie w ukraińskich przysłowiach i powiedzeniach *Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову* (Номис, s. 169); *Жінка хоч корова, аби здорова* (tamże, s. 187); *Жінка здорова, а теця багата, то не треба й рідного тата* (Плав'юк, 1946, s. 329); *Здорова, як корова* (Номис, s. 179). Polskie paremie, dotyczące zdrowia osób płci żeńskiej, reprezentowane są przez pojedyncze przykłady: *Pani młoda, jako źrzebiec* (Adalberg, s. 378).

O ile w polskich przysłowiach milczenie osoby płci żeńskiej posiada konotację pozytywną (*Jak drzwi, które nie skrzypią, tak żona, która milczy, najprzyjemniejsza* (Adalberg, s. 651); *Nadobny posag to i białejgłowie, gdy cicha w sprawach, cicha i w rozmowie* (tamże, s. 19); *Przystojna rzecz niewieście milczeć* (tamże, s. 339)), o tyle w ukraińskich jest ono raczej nieaprobowane: *А вона хоч би слово: мовчить, як ступа в гостях* (Пазяк, 2001, s. 137); *Мовчить, як мумія / риба* (tamże, s. 138); *Німа, як риба* (tamże, s. 105); *Як овечка, не скаже ні словечка / не мовить ні словечка* (tamże, s. 141).

W polskich paremiach wśród pozytywnych cech osobowości płci żeńskiej odnajdujemy **pobożność**: *Białogłowa nabożna, w posiedzeniu mądra, w gospodarstwie oszczędna, godna poszanowania* (Adalberg, s. 19). Żeńską **szczodrość** reprezentuje jedynie jedno ukraińskie przysłowie: *Щедра, як земля* (Пазяк, 2001, s. 84).

Zespół pozytywnych cech charakteryzują polskie paremie: *Panna i do stroju i do łoju, i do tańca i do różańca* (Adalberg, s. 379); *Żonę gładką, rozsądną, wstydliwą, majątną, równą w urodzeniu obieraj zawsze* (tamże, s. 654) oraz ukraińskie weselne życzenia rodziców dla córki: *Будь здорова як риба, гожа як вода, весела як весна, робуча як бджола, а багата як земля свята* (Плав'юк, 1946, s. 20). Umiejętność dziewczyny do pracy i odpoczynku jest aprobowana w przysłowiu *Раз дівчина! І до плуга, і до рала, і до танцю гоца драла* (tamże, s. 100). Pozytywną ocenę urodziwej i jednocześnie rozumnej kobiety oddaje przysłowie: *В неї брови до любові, а устонька до розмови* (Плав'юк, 1996, s. 162).

Wnioski. Wśród indywidualnych cech przedstawicielek płci żeńskiej największe uznanie w kulturze polskiej i ukraińskiej wzbudzają pracowitość oraz gospodarność, co podkreśla rolę kobiety jako strażniczki ogniska domowego. Tradycyjne normy moralne znajdują swoje odzwierciedlenie w paremiach, w których pozytywnie przedstawiana jest cnotliwość i wierność kobiet. Żeńska troskliwość, emocjonalność oraz zdolność do empatii są wysoko cenione w obu kulturach, co znalazło swoje odbicie w przysłowiach i powiedzeniach.

Paremie, które pozytywnie charakteryzują zdolności umysłowe poszczególnych przedstawicielek płci żeńskiej, świadczą o uznaniu intelektualnych kompetencji kobiet

w tradycyjnym społeczeństwie polskim oraz ukraińskim. Polskie przysłowia i powiedzenia, które w większym stopniu akcentują cnotliwość, wierność, uległość i skromność osób płci żeńskiej, odzwierciedlają bardziej konserwatywne wartości. Natomiast w ukraińskich paremiach podkreślana jest troskliwość, empatia, gościnność i szczodrość przedstawicielek płci żeńskiej, co stanowi podstawę do wniosku o otwartym i emocjonalnym obrazie kobiety w kulturze ukraińskiej.

Perspektywę dalszych studiów upatrujemy w badaniu środków werbalizacji indywidualnych negatywnych cech przedstawicielek płci żeńskiej na materiale polskich i ukraińskich paremii.

LITERATURA

1. Jędrzejko E. Kobieta w przysłowiaach, aforyzmach i anegdotach polskich. Konotacje i stereotypy. *Język a Kultura* / Anusiewicz J., Handke K. (red.). T. 9. Płeć w języku i kulturze. Wrocław, 1994. S. 159–172.
2. Karwatowska M. Uległa, podporządkowana i piękna, czyli stereotyp kobiety dawniej i dziś. *Dialog kultur w edukacji* / red. B. Myrdzik, M. Karwatowska. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2009. S. 270–279.
3. Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. Obraz kobiety w słownictwie, frazeologii i przysłowiaach. *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze* / Rudaś-Grodzka M. i in. Warszawa: Czarna Owca, 2014. S. 355–356.
4. Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. On, ona, seks i język polski. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 2004. № 39. S. 133–155.
5. Olszewska A. Stereotypy płci w stałych wyrażeniach używanych w języku norweskim i polskim (Gender stereotypes in Norwegian and Polish fixed expressions). *Język w Poznaniu* (Dysertacje Wydziału Neofilologii UAM w Poznaniu). № 13-14. Wyd-wo Ryst, 2023. S. 105–121.
6. Гапеева І. М. Жіночі стереотипи в українських пареміях. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference*. 2018. 4(1). С. 164–167.
7. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: колективна монографія / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова та ін.; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. 472 с.
8. Жайворонок В. Знаки української культури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
9. Капак Ю. М. Універсальне та ідіоетнічне у вербалізації гендерних стереотипів (на матеріалі німецької та української фразеології). *Наукові записки* [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Філологічна. 2010. № 13. С. 268–275.
10. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів: Літопис, 2012. 287 с.

11. Ковальчук М. С., Алексєєв В. С. Мовне вираження гендерних стереотипів в українських фразеологізмах та пареміях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 38. том 1. С. 24–27.
12. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: Лінгвокультурологічний аспект. Монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004. 360 с.
13. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту *жінка* в українській мові. Київ: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 240 с.
14. Шкіцька І. Ю. Відображення стереотипних уявлень про жінок у пареміях: польсько-українські паралелі. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2024. № 10. С. 135–161. DOI: 10.18523/lcmp2522-9281.2024.10. С. 135-161.

SPIS WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ

- Adalberg* – Adalberg S. Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich. Warszawa: Druk Emila Skińskiego, 1889–1894. URL: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition-/18873/content> (data dostępu: 18.02.2025).
- Krzyżanowski* – Krzyżanowski J. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. Vol. 1. Warszawa: PIW, 1969. 881 s.
- Przysłowia polskie* – Przysłowia polskie. *OLiMP*. 2012. URL: <http://przyslowia-polskie.pl/> (data dostępu: 10.04.2025).
- Пазяк, 1990* – Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / [упоряд. М. М. Пазяк]. Київ: Наукова думка, 1990. 528 с.
- Плав'юк, 1946* – Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав Володимир С. Плав'юк. Том 1. Едмонтон: Альберта, 1946. 355 с.
- Номис* – Українські приказки, прислів'я і таке інше: зб. О. В. Марковича та ін. / Уклав М. Номис; упорядкув., прим. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 2003. 352 с.
- Плав'юк, 1996* – Українські приповідки / Зібрав Володимир Плав'юк. т. II. Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет. Едмонтон: Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996. 297 с.
- УПТТ* – Українські прислів'я та приказки. Київ: Товариство «Знання» України, 1992. 96 с.
- Пазяк, 2001* – Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / Упор. М. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 2001. 392 с. (Українська народна творчість).
- Панасенко* – Українські прислів'я і приказки / упорядник Т. М. Панасенко. Харків: Товариство «Бібколектор», 2012. 351 с.

REFERENCES

1. Jędrzejko, E. (1994). Kobieta w przysłowiach, aforyzmach i anegdotach polskich. Konotacje i stereotypy. *Język a Kultura*, 9, 159–172 [in Polish].

2. Karwatowska, M. (2009). Uległa, podporządkowana i piękna, czyli stereotyp kobiety dawniej i dziś. *Dialog kultur w edukacji* / red. B. Myrdzik, M. Karwatowska. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 270-279 [in Polish].
3. Karwatowska, M., & Szpyra-Kozłowska, J. (2014). Obraz kobiety w słownictwie, frazeologii i przysłowiach. *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze* / Rudaś-Grodzka M. i in. Warszawa: Czarna Owca, 355–356 [in Polish].
4. Karwatowska, M., & Szpyra-Kozłowska, J. (2004). On, ona, seks i język polski. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 39, 133-155 [in Polish].
5. Olszewska, A. (2023). Stereotypy płci w stałych wyrażeniach używanych w języku norweskim i polskim. *Język w Poznaniu*, 13–14 (16), 105-121 [in Polish].
6. Gapyeyeva, I. M. (2018). Zhinochi stereoty`py` v ukrayins`ky`x paremiyax. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference*, 4 (1), 164-167 [in Ukrainian].
7. Genderna lingvisty`ka v Ukrayini: istoriya, teorety`chni zasady`, dy`skursy`vna prakty`ka: kolekty`vna monografiya. (2014). (za nauk. red. prof. T. A. Kosmedy`. Xarkiv: XNPU im. G. S. Skovorody`; Drogoiby`ch: Kolo [in Ukrainian].
8. Zhajvoronok, V. (2006). Znaky` ukrayins`koyi kul`tury`: slovny`k-dovidny`k. Ky`yiv: Dovira [in Ukrainian].
9. Kapak, Yu. M. (2010). Universal`ne ta idioetnichne u verbalizaciyi genderny`x stereoty`piv (na materialy nimecz`koyi ta ukrayins`koyi frazeologiyi). *Naukovi zapysky` Nacional`nogo universy`tetu Ostroz`ka akademiya*. Ser.: Filologichna, 13, 268-275 [in Ukrainian].
10. Kis`, O. (2012). Zhinka v trady`cijnij ukrayins`kij kul`turi (druga polovy`na XIX – pochatok XX st.). L`viv: Litopy`s [in Ukrainian].
11. Koval`chuk, M. S., & Aleksyeyev, V. S. (2019). Movne vy`razhennya genderny`x stereoty`piv v ukrayins`ky`x frazeologizmax ta paremiyax. *Naukovy`j visny`k Mizhnarodnogo humanitarnogo universy`tetu*. Ser.: Filologiya, 38 (1), 24-27 [in Ukrainian].
12. Levchenko, O. P. (2004). Frazeologichna sy`mvolika: Lingvokul`turologichny`j aspekt. Monografiya. L`viv: LRIDU NADU [in Ukrainian].
13. Sukalenko, T. M. (2010). Metafory`chne vy`razhennya konceptu zhinka v ukrayins`kij movi. Ky`yiv: Insty`tut ukrayins`koyi movy`; Vy`davny`chy`j dim Dmy`tra Burago [in Ukrainian].
14. Shkitska, I. Yu. (2024). Vidobrazhennya stereoty`pny`x uyavlen` pro zhinok u paremiyax: pol`s`ko-ukrayins`ki paraleli. *Language: Classical – Modern – Postmodern*, 10, 135-161 [in Ukrainian].

SOURCES CITED

Adalberg – Adalberg, S. (1889–1894). *Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich*. Warszawa: Druk Emila Skińskiego. Retrieved February 18, 2025 from <http://surl.li/vgdusu> [in Polish].

Krzyżanowski – Krzyżanowski, J. (1969). Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. Vol. 1. Warszawa: PIW (in Polish).

Przysłowia polskie – Przysłowia polskie. (2012). *OLiMP*. <http://przyslowia-polskie.pl/> [in Polish].

Пазяк, 1990 – Pry'sliv'ya ta pry'kazky'. Lyudy'na. Rody'ne zhy'ttya. Ry'sy' charakteru. (1990) / [uporyad. M. M. Pazyak]. Ky'yiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Плав'юк, 1946 – Pry'povidky' abo ukrayins'ko-narodna filosofiya. (1946) / Zibrav ta vy'dav Volody'my'r S. Plav'yuk. Tom 1. Edmonton: Al'berta [in Ukrainian].

Номис – Ukrayins'ki pry'kazky', pry'sliv'ya i take inshe: zb. O. V. Markovy'cha ta in. (2003) / Uklav M. Nomy's. Ky'yiv: Ly'bid' [in Ukrainian].

Плав'юк, 1996 – Ukrayins'ki pry'povidky' (1996) / Zibrav Volody'my'r Plav'yuk. t. II. Edmonton: Asociaciya Ukrayins'ky'x Pioneeriv Al'berty' [in Ukrainian].

УПТТ – Ukrayins'ki pry'sliv'ya ta pry'kazky'. (1992). Ky'yiv: Tovary'stvo «Znannya» Ukrayiny' [in Ukrainian].

Пазяк, 2001 – Ukrayins'ki pry'sliv'ya, pry'kazky' ta porivnyannya z literaturny'x pam'yatok. (2001) / Upor. M. M. Pazyak. Ky'yiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

Панасенко – Ukrayins'ki pry'sliv'ya i pry'kazky'. (2012) / uporyadny'k T. M. Panasenko. Xarkiv: Tovary'stvo «Bibkolektor» [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 10.09.2025

Прийнято: 29.19.2025

Опубліковано: 02.12.2025

